

2024-09-17

Regeringskansliet
Socialdepartementet
103 33 Stockholm
socialdepartementet.registrator@regeringskansliet.se

Till statsråden
Jakob Forssmed
Camilla Waltersson Grönvall

Kopia till: Socialutskottet

Skrivelse med anledning av Utjämningskommitténs förslag gällande statsbidraget personligt ombud

Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH), Funktionsrätt Sverige, Riksförbundet Attention, Schizofreniförbundet, Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH) och Yrkesföreningen för personligt ombud i Sverige (YPOS) vill med denna skrivelse uttrycka vår starka oro och avståndstagande gällande förslaget som lämnades av Utjämningskommittén gällande att ta bort det riktade statsbidraget för verksamheten med personligt ombud (PO).

Kommittén har legat under Finansdepartementet och haft i uppdrag att göra en bred översyn av systemet för kommunalekonomisk utjämning och LSS-utjämnningen samt vid behov föreslå förändringar. I uppdraget har också ingått att se över vilka av dagens riktade statsbidrag som skulle kunna inordnas i det generella statsbidraget till kommunsektorn. Därutöver har kommittén haft i uppdrag att lämna förslag på åtgärder för att motverka höga och ökande skattesatser i kommuner och regioner, inklusive åtgärder för att minska risken för negativa bieffekter av inkomstutjämnningen på tillväxten.

Vi ser med stor oro på de förödande konsekvenser förslaget gällande att ta bort det riktade statsbidraget för PO-verksamheten kommer få för personer som lever med psykisk ohälsa och deras anhöriga, om det blir verklighet. Inte minst kommer personer med omfattande och långvariga psykiska funktionsnedsättningar drabbas, särskilt de individer som saknar anhöriga som kan stötta upp när samhällets stöd brister.

I utredningens direktiv framgår att kommittén ska samråda med relevanta myndigheter, intressenter, med flera berörda aktörer. Mot bakgrund av att varken Socialstyrelsen eller våra organisationer, som samlar både patienter, brukare, anhöriga och yrkesgruppen, har tillfrågats kan vi konstatera att kommittén misslyckats i sitt uppdrag med att lyssna in berörda målgrupper och intressenter.

Det är enligt vår uppfattning tydligt att kommittén dels inte har tillräcklig insyn eller kunskap kring verksamheten personligt ombud, dels inte har gjort en konsekvensanalys av de förslag som de nu lämnar. Undertecknade organisationer, som både representerar målgruppen, anhöriga och yrkesgruppen, vill genom denna skrivelse därför lämna vår syn på frågan.

Vad personligt ombud innebär för personer med psykisk funktionsnedsättning

Personer med omfattande och långvarig psykisk funktionsnedsättning lever idag ett utsatt liv och samhällets stöd brister skrämmande ofta. Vårdköer och snåriga myndighetsregler utgör stora hinder för att få det rimliga, relevanta och nödvändiga stöd man behöver för en fungerande vardag. En av de mer träffsäkra insatserna riktat till just denna grupp är personligt ombud, som vänder sig till dem som har behov av hjälp för att ta till vara sina rättigheter i samhället och få till ett värdigt liv.

Möjligheten till PO infördes genom 1995 års stora psykiatrireform. Att ombuden har en fristående ställning från psykiatrin och socialtjänsten och endast arbetar på uppdrag av sin klient är viktiga och bärande principer för ombuden. Verksamheten med PO har förstärkt brukarens ställning och inflytande över insatserna och förbättrat samordningen mellan vård- och servicegivare i välfärden, vilket är till nytta för såväl individ som samhällsekonomi. PO har också inneburit en viktig avlastning för anhöriga som kunnat få vara just anhöriga, i stället för att ständigt vara beredda att försöka fungera som informella vårdgivare och ombud för sina närstående med psykisk funktionsnedsättning.

Utöver att stödja den enskilda individen, har verksamheten personligt ombud också en viktig funktion i att identifiera och påtala systembrister i samhällssystemet. Ombuden får genom sin speciella roll dessutom en god insyn i hur samhällets stöd till gruppen fungerar, vilket årligen återrapporteras till Socialstyrelsen som har regeringens uppdrag att tillsammans med länsstyrelserna följa upp, stödja och utveckla verksamheten.

Personligt ombud är således en viktig insats som är till för att stärka upp flertalet av de brister som finns i den offentliga verksamheten för personer med psykisk ohälsa idag på kommunal, regional och statlig nivå.

Socialstyrelsens kartläggning och analys av systemet med personligt ombud

Socialstyrelsen har haft i uppdrag att kartlägga och analysera systemet med personligt ombud, vilket myndigheten redovisade till Regeringskansliet i oktober 2023. Bakgrunden till regeringsuppdraget var ett tillkännagivande från Socialutskottet (2021/22:SoU12), i en fråga som bland annat patient-, brukar- och anhörigrörelsen länge varit drivande i.

Socialstyrelsens kartläggning visar att de personer som fått stöd från ett personligt ombud haft stor nytta av insatsen. De har bland annat fått hjälp med att rädda sin ekonomiska situation och avvärja vräkningshot. De har också fått hjälp att tillgodogöra sig samhällets stöd, genom bland annat stöd i kontakter med Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, psykiatrin och socialtjänsten. Flera vittnar också om att deras psykiska tillstånd blivit mycket bättre på grund av det stöd de fått via PO. Socialstyrelsen konstaterar vidare att statsbidraget är helt avgörande för att verksamheten personligt ombud ska erbjudas. Det som framförs av kommittén går med andra ord helt emot de slutsatser som Socialstyrelsen drar i kartläggningen av systemet personligt ombud.

Socialstyrelsen menar att det riktade statsbidraget för PO-verksamhet bidrar till att personer i målgruppen får bättre möjligheter att påverka sin livssituation och vara delaktiga i samhället, leva ett mer självständigt liv, få en förbättrad livssituation, få tillgång till samhällets utbud av vård, stöd och service på jämlika villkor och få rättshjälp, rådgivning och annat stöd utifrån sina egna önskemål och behov. Vidare menar Socialstyrelsen att utan stöd från personligt ombud kan individen drabbas hårt, till exempel med hemlöshet och/eller stora ekonomiska

svårigheter. Det är således en livsviktig verksamhet för många individer som lever med psykisk ohälsa.

Förslagen från kommittén riskerar att få förödande konsekvenser

För våra organisationer är det tydligt att utredningen har missat många centrala delar vad gäller verksamheten personligt ombud. Utöver att de helt går emot Socialstyrelsens slutsatser, tar de inte heller hänsyn till att funktionen personligt ombud omnämns särskilt i förslaget till ny nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention.¹ Detsamma gäller även samsjuklighetsutredningen², där just PO-verksamheten är central i införandet av flertal av förslagen som lämnas där.

Vidare skriver Utjämningskommittén att ”verksamheten borde kunna bedrivas och finansieras utan statsbidrag om kommunerna ser ett behov av den”. Vi delar inte alls den bedömningen. Vår uppfattning är att statsbidraget, precis som konstateras i Socialstyrelsens kartläggning, är helt avgörande för verksamheternas utveckling och fortlevnad i en kommunbudget där hårda prioriteringar ständigt sker. Vi vet med säkerhet att det här är en verksamhet som på sikt kommer upphöra helt om det riktade bidraget försvinner.

Det är dessutom tydligt att kommittén helt missat PO-verksamhetens särställning i relation till övriga riktade statsbidrag. Hela PO-verksamheten är uppbyggt, utformat och styrt utifrån den förordning som även ligger till grund för statsbidraget, vilket är unikt i sammanhanget. Det betyder att om det riktade statsbidraget tas bort försvinner också den förordning som definierar verksamheten, uppdraget och yrket som PO.

Utjämningskommittén tycks inte heller gjort varken en barnkonsekvensanalys eller jämställdhetsanalys av de förslag de lägger gällande att ta bort det riktade statsbidraget till PO-verksamheten. Att ta bort PO-verksamheten kommer med största sannolikhet få stora konsekvenser för barn till personer med psykisk ohälsa. En grupp som vi vet är särskilt sårbara för att själva utveckla ohälsa. Precis som tidigare år visar den senaste lägesrapporten från Socialstyrelsen³ att många som söker stöd via PO-verksamheten också har hemmaboende barn på hel- eller deltid. Vidare är en återkommande rapporterad systembrist just brister i barnperspektivet här – en brist som med säkerhet skulle öka ytterligare utan personligt ombud.

Många som lever med psykisk ohälsa behöver mycket stöd från sina anhöriga. PO-verksamheten är således en viktig stödfunktion ur ett anhörigperspektiv, inte minst för kvinnor som vi vet är de som i huvudsak stödjer sina närstående. Att ta bort en sådan stödfunktion är därför även anmärkningsvärt ur ett jämställdhetsperspektiv.

Vi ser redan nu att förslagen som har lämnats av Utjämningskommittén har väckt en stor oro bland PO-verksamheter runt om i landet. Det finns en risk att många kommuner, i rädsla för att bli av med medel framöver, kommer gå händelserna i förväg och göra begränsningar i PO-verksamheten eller låta bli att förlänga befintliga avtal. Det finns med andra ord en stor risk att många PO-verksamheter kommer att beröras negativt som en reaktion på de förslag som har lämnats av kommittén. Detta menar vi kommer få förödande konsekvenser för personer med psykisk ohälsa och deras anhöriga.

¹ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/nationell-strategi/>

² <https://www.regeringen.se/remisser/2021/12/remiss-av-sou-202193/>

³ <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2024-5-9105.pdf>

För att stävja denna väldigt olyckliga utveckling menar våra samlade organisationer att det är nödvändigt att

- Regeringen inte går vidare med förslagen från Utjämningskommittén gällande att avveckla det riktade statsbidraget för personligt ombud.
- Ansvariga ministrar på socialdepartementet tar ställning till förmån för personligt ombud genom att skyndsamt och tydligt uttala sig i frågan, vilket vi menar är särskilt viktigt för att hindra att PO-verksamheter runt om i landet pausas eller avvecklas.

Undertecknade organisationer:

Conny Allaskog, ordförande Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH)

Tore Hansson, ordförande Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH)

Åsa Konradsson-Geuken, ordförande Schizofreniförbundet

Gertrud Magnusson, ordförande Yrkesföreningen för personligt ombud i Sverige (YPOS)

Nicklas Mårtensson, ordförande Funktionsrätt Sverige

Anki Sandberg, ordförande Riksförbundet Attention